

Očrtki in profili iz modernega češkega pesništva.

Književne studije. Spisal K. Hoffmeister.

Čitatelje pričujočih studij bi morda zanimalo, če bi jim bilo moči podati najprej obrisek vse moderne češke književnosti. Toda pri še živih književnikih — in do malega samó te opisujejo nastopne črtice — ne dá se lahko précej, še predno je dokončano njih delovanje, ustanoviti njih pozicija v književni zgodovini; opisati ni moči natanko in kritiški njih vzajemne zveze, vseh vplivov, sil in učinkov, katerih poslednjica je njih književna delavnost. In najsi bi bila med njimi in nami že takšna dóba, da bi bil možen jasen pregled — bila bi pač pretežka naloga, précej naslikati podobo, slično Raffaelovi »šoli atenski«, naslikati celotno sijajno dóbo češkega pesništva, predno so bile zvršene kakeršnekoli studije, skice in podobe posamičnih figur!

Zatorej imenujmo samó »glave«, ki dandanes vladajo češkemu Parnasu, in potem précej predložimo brez pravega vzporeda, takó, kakor se pač riše v očrtno knjigo, obraze posamičnih figur, bodisi da se odlikujejo po posebni nadarjenosti ali pa da so markantne zaradi novih književnih merij. —

V najnovejši češki književnosti se prav čutno zasledujeta dve struji. O jedni bi dejali, če bi beseda ne imela takó nekamo čudne primesi, da je konservativna; to je národna, patrijotiška struja, ki je kolikor toliko tesno združena z národom, njega življenjem, zgodovino, poezijo. Nje najvažnejši zastopniki so Svato pluk Čech, čegar pesniški prvenci (»Ve stínu lipy«, »Dagmar«) so klasiški za češko književnost, Adolf Hayduk, pevec Šumave, Tatre in Slovaške, zajedno nežen lirik (»Cymbál a gusle«, »Hořec a srdečník«) in J. V. Sládek, v najnovejšem času vreden naslednik Čelakovskega, kar se dostaje pesmij v národnem zlogu (»Starosvětaské písničky«, »Směska«, »Skrivánčí písň«).

Druga struja je takó po vsebini kakor po vzorcih bolj kosmopolitiška, samó da se je »kosmos« v poslednji dóbi nekoliko stesnil. Poleg vplivov, kakeršne provzročuje klasiška omika posamičnih pesnikov, prevladali so romanski vplivi. Tukaj je kraljevstvo češkega kralja-pesnika Jaroslava Vrchlického, pisatelja, ki je po mojsterskih prevodih češko občinstvo seznanil z romanskimi književnostimi, mojstra, ki je, izobražen po antiki, vzprejel vase vso novodobno pesniško umetnost in si jo pretvoril v óni ogenj, v katerem cizelira iz zlatá samosvojega duhá najkrasnejše dragotine češke poezije. Poleg njega stoji Julij Zeyer, romantik, ki se je v solnčnih krajinah provanških in na skalnatih šumečih bregovih melanholiške Bretanje navzel pravljic,

od katerih spleta ljubke, dehteče povesti v verzih. In potem se vrsté vsi romantiki, katerih imen ne navajamo samó ne zató, da nam jih ni treba ože klasificirati, za njimi zopet do cela moderni književniki — v Vrchlickega slobodnem kraljevstvu vlada največja pesniška sloboda — veristi in realisti, dekadentje in simbolisti, vsi óni, ki hodijo po modernih in najmodernejših potih, navzeti romanskega, francoskega duhá! —

Še nekaj besed o načinu, kakó so osnovani ti-le očrtki: Podajati ne-čemo absolutno zanikajočega ocenjanja ali kritike, ki bi se z vsemi načeli ujemala samó z jedno merjó. Opisavali bodemo umetnike, kakeršni so v svojih delih, ne gledé na to, kakšni bi morda po tem ali ónem mnenji morali biti; opisavali jih bodemo ne da bi sploh ocenjali njih delovanje. Samó analizirati ga hočemo, morda semtertja, kolikor je mogoče, tudi išoč zvez z minulostjo in z drugimi njim podobnimi prikazi. Ob tem pa se tudi ne bodemo držali nikakeršne šolske estetike starejše merí. Umotvor je bil vselej ustvarjen prej, nego je bila estetika, prav takó, kakor so bili pojmi in njih odnošaji dani že pred ustanovljenim logiškim sestavom. Estetika pač lahko ex post določi oblike, v katerih se je kdàj lepota pojavljala na vedno izpreminjavem organizmu umetnosti; ni pa ji dovoljeno, da bi za obliko lepote, ki je vendar v različnih dóbah, v različnih fazah človeškega razvoja različna, gibna, likvidna, postavila konstanto, a priori določeno za bodočnost. Zató smo v te očrtke vzprejeli tudi marsikaj, česar resnična vrednost je še preporna in se bode pokazala šele sčasoma, česar sedanji učinek pa je jako intenziven, kakor n. pr. pri tolikokrat zasmehovanih dekadentih ali pa précej pri prvem pesniku, katerega hočemo opisati, pri J. S. Macharji.

(Dalje prihodnjič.)

K četrtemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

hlépost f. = hlépnost Habd. mar. 89. — *hlev* m. kraj pri vinski stiskalnici pod babo, kjer škaaf stoji. — *hlévic* m. = hlévec, Kocijančič filot. 1.94. — *hlístati* hlíščem 1) z žlico kako tekočino takó jesti, da šepeče. 2) puhati, srkati. 3) röcheln: prasec hlíšče zaboden, kadar mu 'kri teče. — *hlódec* m. 1) óni kol, ki drží plot, da se ne razruši. 2) = teležnják pri plugu; tudi brez h: lódec. — *hmanjikováti* = zločest biti. — *hóblanje* n. das Hobeln.

Očrtki in profili iz modernega češkega pesništva.

Književne studije. Spisal **K. Hoffmeister**.

(Dalje.)

I. *J. S. Machar*.

Bila je sezona leta 1887., ki je podarila češki književnosti prvo knjigo Macharjevo. »Confiteor« je nazval pesnik svoje prvence, nastale med letom 1881. do 1885. in posvečene Jakobu Arbesu, nestorju češke književnosti. Že v predgovoru tega dela veje kaj poseben duh. »Ne vem, čemú bi izdal knjigo? Idealov nimam, da bi se boril zanje kakor drugi; naučni poeziji nisem naklonjen, da bi kakorkoli poučeval národ — čemú torej naj jo izdam?« — »Resnična umetnost nikoli ne rabi navadnim potrebam človeštva. Podajte to, kar živi v vaši notranjosti — kažite se kakor človeka, to bode že zadoščalo!« Takó je sivi Arbes nasvetoval dvoječemu pesniku, in Machar ga je slušal in izdal knjigo. Če je takó starejšemu prijatelju označil svoje stališče proti poeziji, razložil je précej pesniški svoj »credo« na pričetku svoje knjige, da se je brez okolišev predstavil v pristni svoji podobi. »Nikoli ne bode poezija rabila za vóð vaših dejanj, vi filistri; nikoli ne bode poskušala zanetiti pepela vaših src; nikoli vam ne bode hotela jasnití mračnih glav; nikoli se ne bode dala nastaviti za preceptorja vaših sinov, nikoli za guvernanto vaših hčerâ!« takó sklepa pogovor pesnika in meščana, prolog svojega prvega dela. In: »Na svetu živi sestra lepote, prej mu neznana. Od dolgega trpljenja ji je osivela glava, vedno je resna in trezna. Resnica je. Ta prostira sedaj svojo roko nad sestrico in ne dá, da bi se ji ljubeznivo telesce skrilo pod pisanim nakitom. Gledamo ji v okó, kjer vidimo sledove življenskih izkušenj, srečnih in bridkih časov, in srečni smo, da ji utegnemo vplesti preprost cvet kot lišp v lasé. — Kaj pa je do tega, najsi cvet zvene in se razdehtí — nam je dovolj, več nam ni dovolil čas . . . drugi naj jo pridejo za nami krasit s svežim novim cvetjem!« — Takó poje v »Romanci o lepoti«, kjer označuje moderno poezijo, kakeršna bodi po njega nazorih. Pesnik nam riše človeka, kakeršen je, kakó misli, čuti in trpí — človek v Macharji se ne veselí nikoli — slika nam podobo svoje in naše notranjosti¹⁾, predstavlja nam jo resnično, kakeršna je, ne gledé na morálo, ne da bi hotel poučevati, ne da bi prizanašal filisterstva lažnivosti, konvencionalnosti in omejenosti; njega način

¹⁾ »Prijatelj, ne krasí, čítatelj išče sebe, svoj »jaz« v izvodu tvojem, redko pesnika« . . . (»Pomladni sonetje«.)

pa je preprost ter izredno učinkuje z neizprosno logiko in resničnostjo. Bidek sarkazem mu stiska ušna, videčemu, kakó se tisti, kdor se je mislil takó velikega in mogočnega, ugleda v zrcalu takó majhnega, takó ničnega in nemožnega. Porogljivo se smeje, in lože mu je, če se utegne takó smijati:

»Na glas naj svojega Bogá zahvalim,
Da v prsi — gnezdo vsakeršnega greha —
Mi dar je vložil satauskega smeha,
Pa glupce stvoril, da se ž ujimi šalim «¹⁾

(«*Confiteor*».)

Gorjupi, takó posebno gorjupi so Macharjevi stih! Pesimist ni, nikar še pesimist iz afektacije. Toda borí se ali boril se je v duši z nejednakimi silami ter bil poražen; sedaj pa čuti boleost premagančevu. Solzâ ne poznâ. Toda najrezkejši sarkazem takega človeka, ki vídi, da ni le on sam, nego da so vsi okolo njega takó ničevi kakor on, ne da bi vedeli — tiha boleost, brezupnost do vzbruha brezmočne srditosti — to so toni, ki tvorijo lestvico njega čustev.

Ob minljivosti vsega, kar je, vstaja mu često vprašanje: »Čemú vse to, čemú ves trud, vse delo, čemú óno hrepenenje po minulih dneh, ko smo bili takó srečni in ko se kdâj pozneje venderle uverimo o obmani svoji?« — Vender: »Srečni smo v cvetji, katero vpletemo poeziji v lasé, dokler ne zvene — pa naj dojdejo za nami še drugi z novimi cvetovi!« — Resignacija pesnikova olajšuje boleost misliteljevo. Kakó čudovito spravlljivo slove njega

Sonet o nesmrtnosti:

Umetnost se nam stara . . . vse zaman!
Tem hitreje, kot čas sedaj hití;
Homer je plésniv, Shakespeare pust, hladan,
Byronu tudi glava že siví.
Pri nemških klasikih se kâr zaspí,
Umrí je Hugo v čas; cvet je obran
S Turgenjeva, duh poljskih, ruskih zdí
Romantikov se kot herbar prašán.
Takó je vse. Res, vse čas íma svoj,
Da v dan požene svoj dehtečí cvet;
Cvetica je potem le še za gnoj,
Ko mine leto, da jí čar je vzét . . .
Vso slavo, velikost sploh v tem le zreš,
Da imaš pómlad in da v nji cvetèš!

Pogrešali bi v Macharjevem portretu bistvene poteze, ki je sicer že rahlo označena v dosedanjih besedah, če ne bi poudarjali še nečesa. Modern je do cela, on je moderni človek, kateremu ne zadošča, ne ustreza več starina, moderni človek, kateremu je popolnoma prešla minulosť, katerega

¹⁾ Sonete preložil A. Funtek.

ne zadovoljava sedanost, človek, kateri primerjújé minulost sedanosti, ničesar ne pričakuje o bodočnosti, nego se je celó bojí:

Sedaj s prosveto, s poezijo svojo todi,
Z velikih teorij in strogih znanstev plodi,
S krvjó, uvelo v žilah, z živci brez močí
V bodoče zremo dni, strah stresa nam ogrodi:
Vzduh mrtev okrog nas leží; kaj se zgodi?

Da označimo óni spleen modernega človeka, bodi semkaj postavljen

Sonet človeka, ki se dolgočasi.

Obrabljeno takó in staro vse je,
Kjerkoli človek postoji z očmi . . .
Iz kotov vseh le sivi dolgčas veje,
In ta življenja vender ne sladí.
Razvnetost, zmoter, kamor ljudstvo speje —
V ozadji s prazno senco fraza ždí —
Finese, spiljene kár najskrbneje,
In vtíp in solze — vse samó hití
Kozolce delat trudno, neokretno
In staro, staro . . . Človek v bedí stoče,
S hazardno željo kliče dni bodoče:
Najsi je puhlo, strupno, neprijetno,
Brez luči, harmonije, naj ne godi,
Najsi je nič, a novo, novo bodi!

Pristen izrodek »fin de siècle«, káj ne? — Široko in izredno karakteristiško riše svojo moderno poezijo v »Péle-méle«, v »causeriji«: »Moja muza ima moderno obleko . . .« pravi tu sam o sebi. —

»Moja muza ima moderno obleko!« Prav takó Macharjeva ljubica in ljubezen. — Dobro se spominjam ónega deželnobrambenega poročnika ogljenočrnih lás in bodečih očij, ki se je vsak večer ob promenadi šetal z damo po Ferdinandovi cesti v Pragi. Dolge kite, jasne kakor najčistejše zlató, belo, blede, malone prezorno, sanjavo-trudno lice te dame, nje ostro kontrastujoča črna obleka, vse to je vzbujalo občo pozornost. Bil je Machar s sedanjo svojo soprogo. Nji in o nji je zložil dolgo vrsto pesmij, izmed katerih navajamo jedno najnežnejših do cela:

Sonet erotiški.

Oj, zlatolaska, maj spet nama sveti,
Čas bajni, srčnega čas mladoletja,
Čas muk, radóstij, glupostij in cvetja . . .
In venderle težkó nazaj je zreti . . .
Kje óna skrinjica? V nji suhi cveti
In tvoja pisma, priče šale, petja;
Daj, zriva s čustvom ónim jih razvnetja,
Kot zrè ostanke svete vernik vnetí! —

Tu stari verzi! . . . Oj, kakó sem plaval
 V puštinje, k zvezdam v mislih dvigal sebe,
 In čému sem te vsemu primerjaval!
 Sedaj sva trezna. Kar si bila časih,
 Težkó povedal bi v zanosnih glasih,
 Le to vem, kaj bi danes bil brez tebe!

Zakaj li pesnik tolikanj čisla Rimljane, najsi mu ni kár nič do antike?

Zató jih ljubim, ker že tisti čas
 Nad vse cenili lesk so zlatih lás,
 Blestečih kot lasjé so žene moje.

Drugjé pa, kjer se pesem ne ozira na določeno osebo, zopet govori
 moderni skeptik. Za vzgled bodi

Sonet o ljubezni.

Oh, ljúbav, ljúbav . . . Nji sem v dóbi mladi
 Napisal marsikak navdušen stih . . .
 A dni bežé — kaj vse zagrebe v njih,
 Prednò se jasno zreti kdo navadi!
 Nje rdečih usten glas imamo radi,
 Nje bok je prožen, hod lehak in tih,
 Z ram veje muselin ji kakor dih —
 Nedolžno zrè, a zvaja le k nasladi.
 Človeka zvabi dva, obema vseje
 Norosti, bol, pomlád, kaj poezije,
 Na ples ju zvéde, v park, pod goste veje.
 Dobi prostorček, kjer lepó ju skrije,
 Pa vzklikne sestri Strasti: »Pridi k njima!«
 In gré, ko z glavo še lepó prikima.

To je takó bridko, ali vender takó resnično! —

(Konec prihodnjič.)

L I S T E K.

Zgodovina starega veka. Po Fr. M. Mayerjevi knjigi za nižje razrede srednjih šol priredil *Anton Kaspret*, c. kr. profesor višje gimnazije v Ljubljani. Z 52 podobami. Cena trdo vezani knjigi 2 k 30 h, mehko vezani 1 k 80 h. V Ljubljani. Založila in natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. Str. 115. — Naznanili smo že zadnjič to knjigo, kakeršne doslej, kar se dostaje zunanje oprave, nismo še imeli. Vsaka posamična ilustracija je taka, da si ne more iz lahka lepše želeti ni učitelj ni učenec. Ali tudi po svoji vsebini je Kaspretova zgodovina odličen proizvod. To ni nikakeršna prestava, nego Mayerjeva knjiga je rabila g. profesorju zgolj za podlago, pripovedovanje je samostalno, zlog prezoren, popolnoma slovenski. Sosebno lepa se nam vidi partija o starogrških pravljicah, ki je prirejena, rekli bi, prav po domače. Klasiškimi imenom je oblika prikrojena po slovenskem izgovoru, vender imajo vselej v oklepajih tudi dotično latinsko obliko. Mi g. prof. Kaspretu odkritosrčno častitamo na takó lepo uspelem delu in zajedno želimo, da bi nas skoro razveselil tudi z zgodovino srednjega in novega veka!

Stal je ob odprtem grobu in strmel na krsto, katero so izpuščali vanj. In poslušal je brezupni glasek, ki je jokal blizu njega, in tedaj — tedaj se je sklonilo njegovo teló, in solze so mu privrele v oči — morda prve v vsem življenji! Ko pa so odšli pogrebci, položil je roko na glavo jokajočemu dečku in mu milo pogledal v oči.

»Uboga sirota!« ihtela je stara ženica, ki je prišla z dečkom, »takó sam, brez podpore na svetu! Oh, kaj bode iz tebe . . .«

Pogrebec pa se odločno vzravna. »Ne sam,« deje krepko in zdajci visoko dvigne dečka k sebi, takó da bi nihče ne zaupal tolike moči staremu telesu. »Dej, deček, ali bi šel z menoj?« šepne brezkončno milo in ga ljubeče in kakor strahoma pogleda z rosnimi očmi.

Deček pa je pač začutil, kolika dobrota zveni iz besed neznanega možá; spoznal je pač, da je to dober človek, ki bode skrbel zanj! In tesno se je ovil okolo vratú Pogrebčevega, kakor bi tu iskal zavetja pred bodočimi nevihtami . . .

»Njen deček — moj deček!« šepetal je stari mož ves blažen, in videti je bilo, kakor bi se mu bila šele sedaj vzbudila speča — plemenita duša! . . .

Očrtki in profili iz modernega češkega pesništva.

Književne studije. Spisal K. Hoffmeister.

(Konec.)

Znanih Balzacovih vzporednic k slovečim tragiškim osebnostim (Oče Goriot-Lear, veličina in padec Cezar-Birritteau kot pendant sloveče knjige Montesquieujeve i. t. d.) spominja

Sonet o razni tragiki.

Po Romeji in Juliji se mnoga
 Nocoj je bridka solza potočila . . .
 Ta tragika! Da strè ju taka toga,
 Ko sta se vender tolikanj ljubila!
 Dobila pa se nista . . . Damam roga
 Shakespeare se zastareli brez števila;
 Da danes žitje prejmeta od kóga,
 Do konca tudi bi drugače žila!
 Naj pa se vzameta! Čez leta štiri:
 Romeo ne prepeva, nji se širi
 Teló obilo, pet otrók imata v hiši . . .

48*

Fej, z usten tvojih se, čitalka, sliši,
A veruj, dete, da je v tem dejanju
Pač večja tragika — sevé, le zanju!

Če je Machar modern v mišljenji, v nazorih, ljubezni in refleksijah, prav takšen je ondu, kjer kaj opisuje ali slika. Podaja nam nariske, ki so po čistosti in točnosti jednakorodni proizvodom modernega pokrajinskega in genre-slikarstva. Dano mu je, takó opisati katerokoli krajino v določeni razsvetljavi, o določenem letnem in dnevnem času, da jo kár vidimo pred seboj. Takó opisuje solnčni zapad — seveda, mestno dete, v mestu:

Sonet o solnčnem zapadu.

Ne vidiš ga. Približno le je znati,
Kje trudno tek zvrši na zemskih tleh;
Vse ulice temà zagrne hkrati,
Nebá žari obok na vseh stranéh.
Rudé se okna, tlak je v luči zlati,
Meglica pólje rujna vrhu streh,
Odsev po zraku meniš rožen pláti,
Ljudém igrati z lic in po laséh.
In skoz odprto okno iz šumenja in trušča
Vonjáv in težek dih se v sobo do tebe spušča,
V njem prvič mesto po žgočem dnevi dihne.
In nehoté se spomniš dalj, kjer soj ta se živo
Razliva po vaséh, na skale, na gozd in njivo . . .
Vse blésti . . . trava vonja . . . in s trilékom plíč utihne . . .

Žal, zavedlo bi nas predaleč, ko bi priobčili še več pesmij. »Zapad solnca meseca julija 1866. leta« imenuje sam, zavedujé se točnosti svojega opisa, »momentno fotografijo iz zgodovine«. Pesem je več nego fotografija, kakor vse takšne pesmi Macharjeve, realistiška slika je!

Ali je treba še omenjati oblike Macharjeve? Navedeni stih kažó dovolj, kakó je preprosta, jasna, brez premnogih podob, ponekod morda nekoliko osorna — kakor priznava pesnik sam. In ali naj še ovržemo očitanje najkonservativnejših starejših gospodov, da so Macharjevi stih premalo ali nič poetiški? Alfieri je odgovoril svojim protivnikom, ki so mu oponašali prav tisto:

«Non son cantati,
Saran pensati» —

če niso péti, pa jih bode treba vsaj premišljati! —

